

Kelemen Bálint – Rácz Miklós

**Vitány: értékek, felelősség és
lehetőségek**

2013

MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD

A rom és természet harmóniája: évszázadok alatt kialakult, sérülékeny szépség

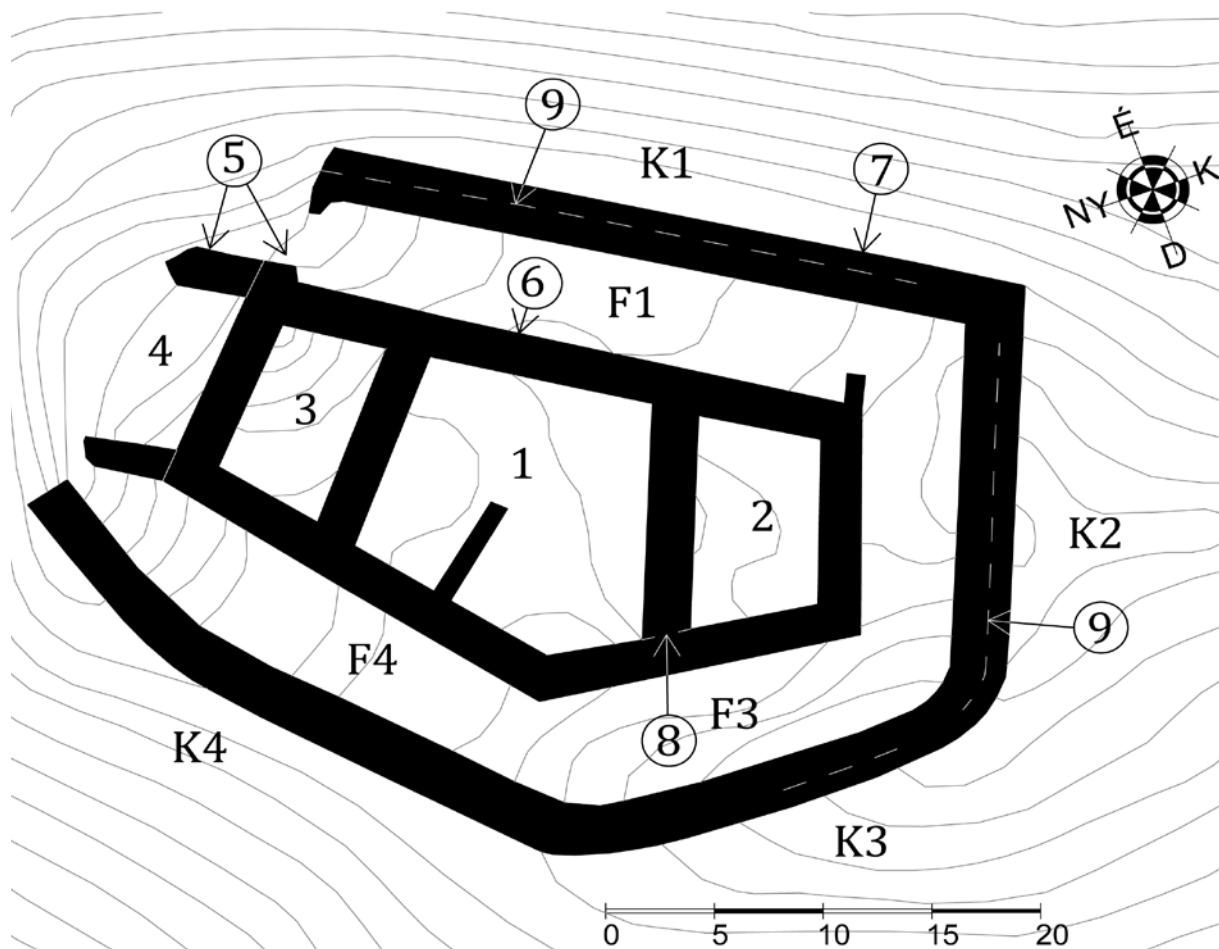
Várakkal foglalkozó műemlékes szakembereként régóta érdeklődünk Vitényvár iránt és 2011-ben egy felkérés alapján a vár megismerésére irányuló önkéntes nap szervezésében vettünk részt. A Várak, kastélyok, templomok magazin 2012/1 számában bemutatkozó civil kezdeményezés nyomán vállalkoztunk arra, hogy eredményeinket és tapasztalatainkat megosszuk az érdeklődőkkel, hozzájárulva a vár megőrzésére és megismertetésére irányuló összefogáshoz.

A várrom a vértesi erdőség belsejében áll, fenséges, védelem alatt álló természeti környezetben. Milyen hatást tesz az átlagos szemlélőre egy ilyen várrom? A várat felkereső sok látogató a modern ember szemével a természeti környezetet, a rom és a természet harmóniáját csodálja, és éppen ez a harmónia kelti fel a megértésre való törekvést. Felfedezéseket teszünk, amikor bejárjuk és felfogjuk, nagyobbakat és apróbbakat,

a jelek segítségével magunkban felépítjük a vár részeit és felidézük eltűnt, ismeretlen és egyedi valóságát. Egy megragadóan szép tájban, egy érdekesítően ismeretlen, távoli korból egy pont, ahová bizonyos módon az itteni emberi tevékenység lenyomata sűrűsödik, s ami ugyanakkor egyedül megmaradt tanúja, érintetlen felülete egy kornak, melytől több száz év választ el. Itt köztünk és az elmúlt, izgalmasan ismeretlen, de mégis izgalmasan kiismerhető kor között nincs semmi közbenső, pillantásunk több száz évet fog át.

Megőrizni a szépséget és a harmóniát és segíteni megérteni a történelmi emléket: ez az örökségvédő felelőssége.

A megőrzés kapcsán Vitény esetében, mint a várromok esetében általában, a legégetőbb probléma a fennálló falak pusztulása és a kellő dokumentálás hiánya. Ez a hiány vetíti előre, hogy várainkon is rendszeres a műszakilag

Alaprajz Méhes Gábor és Nováki Gyula nyomán

Jelmagyarázat:

1. udvar
2. délkeleti torony
3. északnyugati torony
4. északnyugati épületrész
5. konzol és falcsorbázat
6. égésnyomos felület egy nyílás körül
7. a falszoros egykori záródása: falelválás
8. építésmenetre utaló falelválás a délkeleti torony sarkánál
9. egykori alacsonyabb faltető falazott mellvédjének megfigyelhető vonala

F1-F4 falszoros

K1-K4 külső falfelületek

is szakszerűtlen és pontatlan beavatkozás, az építészeti részletek értelmezésének elmaradása illetve azok félreértelmezése. Az alábbiakban egy ilyen részletes felmérési dokumentáció „előtanulmányaként” technikai és építéstörténeti megfigyeléseket szeretnénk bemutatni.

A várról ma mindössze alaprajzi felmérés áll rendelkezésre, melyet Méhes Gábor készített 1952-ben, s melyet 1994-ben Nováki Gyula a terep és a környezet azonos léptékű szintvonalas felmérésével egészített ki. A Várak, Kastélyok, Templomok 2008/1 számában Karczag Ákos ismertette a várat.

Konzol és falcsorbázat az északnyugati épületrész falán: dokumentálatlan részletek

A Méhes Gábor által készített alaprajz lényegében jó, de néhány fontos kiegészítő megállapítással illetve feltételezéssel lehet pontosítani. A legfontosabb megállapítás, hogy a vár legalább egy jelentős bővítéssel nyerte el mai alaprajzát.

A falmaradványokon tehető megfigyelések négy fő csoportba sorolhatók, melyek közül itt

csak néhány eddigi eredményt ragadunk ki, de a falak ennél sokkal többet árulhatnak el alapos vizsgálat során.

Az *építéstechnikai* megfigyelések közé sorolható például a kőtípusok használata: mind az északnyugati, mind a délkeleti toronyban a boltozatok és nyílásáthidalások a falaktól eltérően likacsos forrásvízi mészkőből épültek, vélhető-

leg azért, hogy könnyebb legyen a szerkezet. Itt említhető meg, hogy a délkeleti torony falvége elválik a belső várfaltól, tehát az építést a körítőfallal kezdték.

Az *építéstörténeti* megfigyelések több ponton alátámasztják, hogy a várat bővítették, átépítették fennállása során. Az északnyugati épületrész elválik az északnyugati torony sarkaitól, tehát utólag épült a belső várhoz. A falszoros északkeleti és délkeleti falain megfigyelhető, hogy azokat jelentősen megmagasították és a falazatban elválik a korábbi faltető gyilokjárójának mellvéd fala. A falszoros ugyanakkor első formájában sem egyszerre épült meg a belső vár körül: a délkeleti torony délkeleti sarkánál a falszoros külsején korábbi íves sarok látható elfalazva: a falszoros északkeleti szakasza egykor itt véget ért.

Az *építészeti* megfigyelések a vár egykor elpusztult épületrészeire engednek következtetni. Fontosak ebből a szempontból a jelentős boltozat- és fődémnyomok, a kőpados ülőfülkék részletei, az udvar feletti külső fakonzolos szerkezetek, a pártázatmaradványok, nyílások. A legveszélyeztetettebb és egyben legérdekesebb rész a vár északnyugati épületrésze, ahol a falszoros felé egy konzol és egy falcsorbázat néz a felsőbb szintek magasságában, az alsó szinten ugyanakkor egyenes falsík található. Ezen a helyen tehát épületrész(ek) nyúlt(ak) át a falszoros felett. Ma ez a pusztulásnak talán legjobban kitett pont, amely nehezen vizsgálható és részletekben igen gazdag.

A pusztulásra utaló megfigyelések közé tartoznak az égésnyomok, melyek legfeltűnőbbek a falszoros északkeleti szakaszában a belső vár külső falán, egy ide nyíló egykori nyílásban (valószínűleg lőrés) és körülötte.

Az általunk szakmailag szervezett önkéntes napon elsősorban arra kívántuk felhívni a figyelmet, hogy a látható részletek közös értelmezése és ismertté tétele a megőrzés egyik alapfeltétele, egy későbbi felmérés és előkészítésének része. A várról ez alkalomból az orosz lány városi televízió Vértesi legendák– Vitányvár címmel rövidfilmet készített.

A megőrzés és megörökítés szükségességét és felelősségét mérlegelve – szem előtt tartva a jövőbeli fenntartás, esetleges hasznosítás

lehetőségeit is - az örökségvédelmi lépések szükséges sorrendje állítható fel a romokra vonatkozóan, amelynek hangsúlyai helyzettől és körülményektől függően változnak, de lényegét tekintve változatlan.

Minden beavatkozás, gondoskodás alapja a felelősségteljes és szakszerű *fenntartás* lehetőségének megteremtése. Nyugat-Európában már államilag támogatott intézményi és szervezeti háttérrel is hangsúlyt kap az az elv, hogy az állandó gondoskodás a műemlékvédelem egyik legfontosabb eszköze. A már eddig is látogatott romok esetében (ilyen Vitány is) első lépés a látogatók megfelelő közlekedési útvonalainak biztonságossá tétele és fenntartása, a környezet rendbehozatala és rendben tartása, így a Vitányvár Baráti Kör Egyesület és az önkéntes napokon résztvevő civilek által megkezdett munka ennek a gondoskodásnak alapvető része.

A fontosságban mindenképp felett álló *fenntartás* után az első örökségvédelmi lépés a *látható maradványok megőrzésére irányuló felmérés*. A részletes felmérés műszerrel és fotogrammetriai eszközökkel készülhet, erre épül egyrészt a statikai állapotfelmérés, másrészt az építészeti és építéstörténeti részletek, értékek részletes dokumentálása és értelmezése. (Ilyen típusú, magas színvonalú felmérési dokumentáció készült néhány éve a regéci várról, bár ennek felhasználása a tervezésben nem kellően biztosított. A csókakői várban nagy károkat okozott, hogy a 60-as években a falak kellő felmérése és állagbiztosítása nélkül indult meg az idegenforgalom és az építkezés.)

Az értelmezésen és a statikai, műszaki állapotfelmérésen alapulhat a *második lépés, a veszélyelhárításra készülő terv*, melynek nem csak egyszeri beavatkozást, hanem a hosszabb fenntartás során fokozatosan megvalósuló, a rom szépségét és harmóniáját maximálisan tiszteletben tartó és megőrizni törekvő, a feltétlenül szükségesre szorítókozó romkonzerválást cél szerű feltételeznie.

Míg ezek a lépések a megőrzést és megörökítést szolgálják, a megértést és megismertetést az értelmezett felmérés illetve az ezen alapuló számítógépes modellezés segítheti elő, melyet az Egyesület vezetője, Bozsik József véleménye

Korábbi alacsonyabb faltető falazott mellvédjének megfigyelhető falelválása a felmegasított délkeleti külső falban

nyünk szerint is helyesen jelölt meg a bemutatás irányaként. A várrom modellezésének, rekonstrukciójának eredményeit Bozsik Máté építészhallgató mutatta be 2013 februárjában a tatai Eötvös József Gimnázium és Kollégiumban rendezett rendezett kiállítás keretében. Ugyanakkor 2012-ben sor került a vár térszkenneres felmérésére is, melynek feldolgozása folyamatban van. A rendkívül pontos és részletes felmérési módszer lehetőséget adhat a maradványok állapotának hiteles dokumentálására, ideális esetben a helyszíni megfigyelések infor-

mációival ellátott elemző rajzok formájában is kidolgozva. A pontos modell ugyanakkor biztos kiindulópontja lehet egy további digitális elméleti rekonstrukció kidolgozásának is.

A várban 2012-ben László János vezetésével (Kuny Domokos Múzeum, Tata) szondázó régészeti feltárássra került sor.

Rövid írásunkban csupán az első, általunk legfontosabbnak tartott lépéseket mutattuk be, azonban ezt követően továbbiak is indokolták illetve szükségessé válhatnak (teljes történeti kutatás, hasznosítási/használati lehetőségek vizsgálata). Azonban tudatában kell lennünk annak, hogy bárminemű, a romokkal kapcsolatos fenntartási törekvés során a természetes pusztulással kialakult romkép és a rom környezete az emberi tevékenység folytán kisebb-nagyobb mértékben, de meg fog változni. Törekednünk kell arra, hogy minden beavatkozás alapja a fenntartás és a fenntarthatóság biztosítása legyen, és az a helyszíni adottságok és lehetőségek tükrében megfogalmazott, kerek egész „alkotásként” valósulhasson meg, mind tudományos szempontból, mind az építészeti, esztétikai megjelenés szempontjából. Vitány kapcsán meghatározó a gyönyörű természeti környezet, a beavatkozások környezetet alakító hatását ebbe a miliőbe illesztve kell megtervezni. Az ezzel és a fenntartással, fenntarthatósággal nem számoló, „ad hoc” jellegű beavatkozás – legyen az egy jelentősebb léptékű, vissza nem fordítható beavatkozással járó régészeti munkavégzés – a rom ma jelenlévő, legfőbb értékeit veszélyeztetheti. Mindez előrevetíti egy, a minden fenntartási/beavatkozási, régészeti kutatási stádiumon végigvonuló, részletekre kiterjedő építészeti/tájépítészeti arculati tervezés szükségességét. Magyarország idén kezdeményezte a Faro-i egyezményhez való csatlakozást. A 2005-ben elfogadott egyezmény a kulturális örökség társadalmi hasznáról szól és hangsúlyozza az egyének és közösségek ehhez való elsőrendű jogát. Cikkünkben Vitányvár értékeire és megőrzésük módjaira, s a körülötte formálódó, a kortársak és az utókor iránt elkötelezett civil és szakmai örökségközösségek fontosságára, ezek együtt gondolkodásának és együtt dolgozásának értékére kívántuk felhívni a figyelmet.